

Однією з найголовніших умов формування командира-лідера є його напружена професійна діяльність із значними фізичними і психічними навантаженнями. Командири завжди повинні бути професіоналами в своїй справі, здоровими і безпечними у поведінці - це їх прями́й обов'язок.

Отже, лідерські якості військовослужбовця формуються в першу чергу впродовж всієї служби. На сьогодні особливий стан суспільної свідомості та поведінки українців, специфічна ситуація сприйняття та оцінки дійсності, вимагають впровадження у військовоє управління нових форм організації діяльності, які б з одного боку забезпечили результативність управління, а з іншого забезпечили задоволення потреб військовослужбовців. Перспективи подальших досліджень полягають в емпіричному вивченні порушеної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пішко І.О., Ткаченко В.В. Соціально-психологічні чинники формування лідерських компетенцій військовослужбовців. Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. пр. / Нац. ун-т оборони України, Київ: Вид-во НУОУ, 2012. Вип. 5 (30). С.252-257.
2. Теорія і практика формування лідера: навчальний посібник / О.Г. Романовський, Т.В. Гура, А.Є. Книш, В.В. Бондаренко. Харків, 2017. 100 с.
3. Льюїс Гарет. Менеджер – наставник. Стратегія раскрытия таланта и распространения знаний; пер. с англ. Минск: Амалфея, 1998. 283 с.
4. Бойко О. Офіцер-лідер - дійсна потреба чи черговий міф? [Електронний ресурс] URL: <https://gurt.org.ua/blogs/4850/811/>.
5. Розвиток лідерства / за заг. ред. І. Ібрагімової. К.: Проект «Реформа управління персоналом на державній службі в Україні», 2012. 25 с.

Левчук Юлія

Науковий керівник – доц. Олексюк В.

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА САМООЦІНКУ ДИТИНИ

Сім'я є складним соціокультурним явищем, яке зачіпає практично всі аспекти людської життєдіяльності і на сучасному етапі розвитку суспільства посідає чільне місце серед переліку цінностей людини. У психологічному контексті важливим є дослідження таких аспектів сім'ї, як взаємодія з суспільними інститутами, а також, зокрема, взаємозв'язку стилю сімейного виховання та самооцінки дитини молодшого шкільного віку.

Проблеми сім'ї та сімейного виховання належно представлені у психологічній літературі. Так, доведено, що сім'я чинить вирішальний вплив на формування особистості: становлення характеру, формування ціннісних орієнтацій, провідних пріоритетів, соціальної зрілості тощо (Т. Андреева, Ж. Дюльдіна та ін.). Крім цілеспрямованого виховання, яке здійснюють батьки, на дитину впливає внутрішньо-сімейна атмосфера, причому ефект цього впливу проявляється з віком, відбиваючись у структурі особистості (Н. Билкіна, А. Захарова, І. Сопрун, О. Сорока, Г. Федоришин, С. Якобсон та ін.). Однак досить актуальною залишається проблема взаємозв'язку стилю сімейного виховання із розвитком самооцінки дитини молодшого шкільного віку, оскільки трактується психологами як стрижнева у процесі взаємодії батьків та дітей

Мета статті – обґрунтувати психологічні особливості впливу стилю сімейного виховання на самооцінку дитини молодшого шкільного віку.

Сім'я – це первинний осередок соціальної спільноти людей, найдавніший і один з найважливіших соціальних інститутів. Головна цінність сім'ї лежить у відтворенні поколінь, їх вихованні та інституалізації особистості загалом. Роль сім'ї в житті людини надзвичайно велика і багатогранна. На відміну від інших соціальних інститутів, вона впливає на людину упродовж всього її життя, особливе місце займаючи у дитячому віці.

Сім'я, як мала соціальна група, характеризується безпосередніми особистими контактами між усіма її членами, сформованими емоційними взаєминами симпатій і антипатій, специфічними груповими цінностями, установками, нормами та правилами поведінки. У процесі вивчення сім'ї було виділено наступні її характеристики: сімейні цілі; конкретні традиції, цінності та сімейних установки, які залежать від особливостей культури; наявність чітко окресленої гетерогенної структури сім'ї (за статтю та віком) [6]. Виявлено, що сімейна

група характеризується такими показниками як закритість від сторонніх, конфіденційність стосунків, складність входження і виходу з неї [11]. При цьому, емоційна забарвленість сімейних стосунків та емоційна єдність всіх членів сім'ї робить суб'єктивно важливою кожен сімейну подію [5].

За функціональними особливостями психологи розрізняють гармонійну та дисгармонійну сім'ю [2]. Гармонійна сім'я характеризується емоційним зв'язком між членами родини, позитивним ставленням один до одного, взаємною підтримкою. У дисгармонійній сім'ї порушені внутрішні функціональні взаємини. Зокрема, відсутнє партнерство між батьками (один із батьків займає занадто домінуюче положення, вводячи іншого в залежність), відсутнє взаєморозуміння, автономність окремих членів сім'ї, наявний високий рівень конфліктності в родині. Також має місце домінування одного з членів сім'ї з повним підкоренням інших її членів.

Слід зауважити, що з урахуванням історичного періоду, соціально– економічних умов, розвитку країни та її традиційних цінностей, шлюб і сім'я виконують певні функції [1; 6; 11]. У контексті нашого дослідження виділимо регулятивну (регулювання сімейних стосунків за допомогою моральних норм та авторитету членів сім'ї), виховну (задоволення потреб у батьківстві та материнстві, у спілкуванні та взаємодії з дітьми, соціалізація підростаючого покоління, виховання нових членів суспільства), культурного (духовного) спілкування (задоволення потреби у спільному дозвіллі та спілкуванні, духовному і соціальному взаємозбагаченні), рекреативну (організація вільного часу та відпочинку), психотерапевтичну (емоційна підтримка та турбота в родинному колі, емпатія між членами сім'ї, підтримка та взаємодопомога, забезпечення сприятливої атмосфери в родинному колі).

На розвиток самооцінки дитини сім'я також здійснює значний вплив. Це соціальний інститут, який забезпечує ефективне виховання дітей. У свою чергу: «дитина як суб'єкт соціалізації не лише сама змінюється під дією виховних впливів, а й змінює своїх вихователів. І тому проблеми, з якими доводиться зустрічатися батькам у ставленні до своїх дітей, є досить складними, а сім'я, як своєрідний мікроколектив, відіграє істотну й довготривалу роль у процесі становлення особистості дитини», зазначає С. Якобсон [12, с. 56].

Загалом, тактику виховання дітей у сім'ї можна віднести до одного із стилів взаємодії: 1) диктат (як правило, у таких сім'ях діти живуть у страху, постійно лицемірять, брешуть, наслідком чого стають різноманітні відхилення у їхній поведінці; 2) опіка (за таких умов дитина позбавлена змоги формувати в собі необхідні вольові якості, об'єктивно оцінювати себе, свої можливості, цілеспрямовано працювати над собою, що деформує її внутрішній світ, систему цінностей, різко занижує або завищує її вимоги до оточення); 3) лібералізація як невтручання (це породжує відчуження дітей і батьків, і діти, не маючи від батьків належної підтримки, часто почуваються складно у ситуаціях, з якими легко справлятимуться їх однолітки); 4) співробітництво (батьки намагаються бути соратниками дітей, є відкритими і щирими з ними, допомагають у всіх справах, вміло підводять до вирішення проблем, завдяки чому діти відкривають у собі нові можливості, здобувають упевненість у своїх силах) [10, с. 44–45].

На процес формування самооцінки дитини визначальний вплив має стиль сімейного виховання (Н. Билкіна [2], І. Сопрун [8], О. Сорока [9], Г. Федоришин [10], С. Якобсон [12] та ін.). Як правило, стиль визначає прийнятну систему виховання в сім'ї, що поєднує об'єктивну і не завжди усвідомлену конфігурацію цілей і завдань виховної роботи батьків з дітьми, застосування методів виховання, врахування того, що можна допустити по відношенню до дітей. Вчені-психологи виділяють:

1) авторитарний виховний стиль, який пригнічує почуття гідності, ініціативи, самостійності одних членів сім'ї іншими. Жорсткі накази, примус, свавілля батьків призводять до порушень у формуванні самооцінки дитини. Погрози, насильство, тиск викликають у відповідь грубість, спалахи агресивності, брехливість, лицемірство, навіть відверту ненависть дітей до батьків. Якщо батькам вдається зламати опір дитини, то водночас вони ламають і важливі якості особистості, в тому числі адекватну самооцінку, розвиток якої стає неможливим;

2) ліберальний виховний стиль – така система міжособистісних відносин у сім'ї, яка будується на визнанні (доцільності) незалежного існування дорослих і дітей. Батьки найчастіше ухиляються від активного позитивного втручання в життя дитини. Їх більше

приваблює комфортне співіснування з дітьми, яке не потребує глибоких переживань. За таких умов дитина стає емоційно байдужою до інших, у неї яскраво виявляється егоцентризм, а сім'я для неї – лише формальність;

3) потуральний виховний стиль – полягає у тому, що батьки власними зусиллями намагаються задовольнити всі потреби дитини, відгороджуючи її від турбот, складностей. Відтак, дитина штучно позбавлена можливості виявляти себе в досягненні результатів, відповідати за наслідки своїх дій, зростає інфантильною, безпорадною, безініціативною, уникає відповідальності за певні дії. Домінуючою характеристикою самосвідомості людини, що зростає в таких умовах, є егоцентризм та неадекватна самооцінка;

4) демократичний виховний стиль – передбачає не лише підтримку й допомогу батьків дітям в їх окремих справах, а й взаєморозуміння, взаємоповагу, налагодження партнерських взаємин, заснованих на співчутті, співпереживанні, відповідальності за наслідки власної активності. Демократичний стиль в основі має опосередкованість міжособистісних стосунків у сім'ї спільними цілями й завданнями діяльності, її організацією й моральними цінностями.

Численні вітчизняні та зарубіжні дослідження впливу сімейних стосунків на розвиток особистості дітей (Т. Гаврилова, М. Гофман, С. Ірвич, Л. Мерфі, Х. Рош та ін.) показують, що духовність проявляється в адаптованих до соціального життя дітей, які отримали в сім'ї максимум довіри й тепла. Порушення стосунків у колі сім'ї призводить до утворення таких властивостей, як тривожність, невпевненість, відчуженість [11, с. 93-94]. А. Валантінас зазначає, що в «родині з суворим, директивним контролем за поведінкою дитини розвивається егоцентризм, коли головним мотивом дотримання норм стає власне благополуччя» [6, с. 103]. Джерелом розвитку альтруїзму, на його думку, є родина з демократичною формою взаємовідносин між її членами. Хороші відносини батьків та дітей, адекватна самооцінка останніх можлива лише в тому випадку, коли батьки розуміють почуття дітей та формують у них самостійність.

Також варто зауважити, що ще одним чинником впливу на самооцінку дитини є психологічний клімат сім'ї. Від атмосфери в сім'ї великою мірою залежать спрямованість активності дитини, її самооцінка, характер особистісних очікувань щодо оточуючих. Як стверджує М. Савчин, «під впливом «теплого» сімейного клімату, що базується на особистісній формі спілкування всіх її членів, у дітей формується висока сприйнятливості до виховних впливів дорослих» [7, с. 169]. Діти, які виховуються в сім'ях із таким кліматом, контактують з однолітками, виявляють доброзичливе ставлення до них, правильно реагують на вимоги дорослих. І навпаки, пише Л. Гончар: «діти, які виховуються в «неблагополучних» сім'ях, проявляють негативні емоції, мають упереджене, недоброзичливе ставлення до оточуючих. Такі діти схильні до афектів, що нерідко призводить до конфліктів з оточуючими та неадекватної самооцінки» [11, с. 83].

Значущість оптимального виховного стилю у сім'ї полягає в тому, що батьки можуть формувати адекватну самооцінку дитини, починаючи з перших років її життя. Таким чином, можна підсумувати, що формування самооцінки здійснюється через вплив на емоційну сферу дитини. Так, позитивне емоційне ставлення батьків до дитини, схвалення та заохочення її власної активності, в процесі якої максимально виявляються певні нахили та здібності, неухильно веде до підвищення рівня емоційно-ціннісного ставлення дитини до себе. Як доводять вчені (В. Поліщук, Н. Ільїна, С. Поліщук та ін.), підтримання самоповаги на рівні, який сформувався під впливом сім'ї, стає однією з провідних соціальних потреб дитини молодшого шкільного віку [6]. У разі впливів оточуючого середовища, які зумовлюють зниження самоповаги дитини, у неї формується негативна самооцінка.

Можна припустити, що сприятливе сімейне середовище, за умов використання адекватного виховного стилю, дозволяє вивести процес розвитку індивідуальності дитини на рівень, що відповідає психологічним закономірностям суб'єкт-суб'єктної взаємодії, де передбачаються рівні психологічні позиції учасників, активність обох сторін, взаємне проникнення до світу почуттів та переживань один одного, прагнення до співчуття. Відтак оптимальним стилем сімейного виховання, за якого розвивається цілісна, гармонійна самосвідомість і самооцінка особистості дитини, є демократичний.

Отже, соціально-психологічні умови та стиль сімейного виховання дітей молодшого шкільного віку по-різному впливають на формування їхньої самооцінки. Визначення психологічних чинників впливу сімейного виховання на становлення самооцінки молодшого

школяра дасть змогу не тільки уточнити тенденції особистісного розвитку дітей, котрі перебувають у різних умовах сімейного виховання, але й розробити адекватні психологічні засоби попередження і корекції небажаних проявів самооцінки дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Т. В. Семейная социализация. Семейная психология : учеб. пособ. / Т. В. Андреева. – СПб. : Речь, 2004. – 264 с.
2. Билкина Н.Д. Семейное воспитание и его психологическое сопровождение / Н.Д. Билкина // Вопросы психологии. – 2006. – №5. – С. 38–48.
3. Дюльдина Ж. Ошибки семейного воспитания и их влияние на формирование у ребенка системы ценностей / Ж. Дюльдина // Воспитание школьников. – 2009. – № 1. – С. 70–71.
4. Захарова А.В. Структурно–динамическая модель самооценки / А.В. Захарова // Вопросы психологии. – 1999. – №1. – С. 29–36.
5. Кравченко Т.В. Життєві сценарії сім'ї та їхній вплив на соціальний розвиток особистості / Т.В. Кравченко // Педагогіка і психологія. – 2012. – №1. – С. 62–64.
6. Психологія сім'ї : навчальний посібник / В. М. Поліщук, Н. М. Ільїна, С.А. Поліщук та ін. – Суми : Університетська книга, 2009. – 282 с.
7. Савчин М.В. Вікова психологія / Савчин М.В., Василенко Л.П. – Київ : Академвидав, 2005. – 360 с.
8. Супрун И.П. К вопросу об особенностях развития детей младшего школьного возраста / И.П. Супрун // Наука і освіта. – 2011. – №3. – С. 60–62.
9. Сорока О.Б. Интегрировані умови сучасного сімейного виховання і коефіцієнт їхньої корисної дії / О.Б. Сорока // Педагогіка і психологія. – 2001. – №1. – С. 53–67.
10. Федоришин Г.М. Психологія становлення особистості у батьківській сім'ї / Г.М. Федоришин. – Івано–Франківськ : Плай, 2006. – 174 с.
11. Формування сімейних цінностей у дітей шкільного віку в сучасних соціокультурних умовах : монографія / за ред. Гончар Л. В. – Харків : Друкарня Мадрид, 2016. – 176 с.
12. Якобсон С.Т. Адекватная самооценка как условие нравственного воспитания младших школьников / Якобсон С.Т., Морева Г.Ш. // Вопросы психологии. – 1995. – №3. – С. 55–61.

Онищенко Ирина

Науковий керівник – викл. Андрійчук І.

ФЕНОМЕН КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

На сучасному етапі розвитку суспільства модернізація Нової української школи вимагає вдосконалення змісту і технологій підготовки вчителів в Україні. Початкова школа повинна відігравати одну із важливих ролей в загальному розвитку учнів, формуванні загальнолюдських цінностей, досвіду, навчання та здатності учнів жити та адаптуватися до швидких змін у країні та суспільстві, уміння мислити самостійно, критично, творчо, та здатності генерувати нові ідеї.

Зміна напрямку державної політики України в галузі освіти позначає перехід до розвитку такого суспільства, у якому вкрай необхідно є потреба створення сприятливого простору для формування успішних, конкурентноздатних, критично мислячих особистостей, спроможних ефективно працювати та навчатися протягом усього життя, здатних до самоактуалізації, творчого сприйняття світу та соціально значущої діяльності, спрямованої на розвиток суспільства [2].

Мета статті - розкрити суть поняття «критичного мислення» та визначити особливості формування та розвитку критичного мислення у молодших школярів в умовах Нової української школи.

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми вказує на те, що в колі науковців одностайного визначення щодо поняття критичного мислення немає. Тому охарактеризуємо найбільш поширені підходи щодо його розуміння.

Феномен критичного мислення досліджували такі науковці: Дж. Браус, Д. Вуд, М. Векслер, Р. Джонсон, С. Заир-Бек, Р. Енніс, Д. Клустер, В. Мисан, О. Пометун, Н. Поспелов, С. Рубінштейн, Р. Стернберг, Б. Теплов, Л. Терлецька, С. Терн, О. Тягло, Д. Халперн.